

הכנס ה-13 של העמותה הישראלית ללימודים בינלאומיים, 12 ביוני 2019

תגובות לארבע הרצאות: 1. על יחסי ישראל – העולם הערבי; 2. על יחסי ישראל-אמריקה לטינית; 3. על יחסי ישראל-אירופה; 4. על יחסי ישראל-אפריקה

ד"ר עמנואל נבון

1. תגובה להרצאתו של אייל זיסר.

אין לי מחלוקת מהותית עם דבריו של פרופ' זיסר, ואני מסכים אתו שמנהיגי מדינות ערב צריכים לשלם לפחות מס שפתיים בסוגייה הפלשתינית. אך לומר שצריך לפתור את הסכסוך הישראלי-הפלשתיני על מנת להשלים את הנורמליזציה עם העולם הערבי, זה בערך כמו לומר שעדיף להיות עשיר, חכם ויפה תואר מאשר עני, טיפש, ומכוער. במילים אחרות, לא כל מה שנכון נמצא בהישג יד.

אני בכל זאת רוצה להעיר שתי הערות.

ההערה הראשונה קשורה לרקורד של המנהיגים הערבים בסוגייה הפלשתינית. ב 1948, מצרים, עיראק ועבר הירדן לא פלשו למנדט הבריטי לשעבר כדי להקים בו מדינה ערבית ריבונית אלא כדי להשתלט על שטחים, כפי שאכן קרה בסוף: ירדן ספחה את הגדה המערבית ומצרים השתלטה על רצועת עזה.

ב 1977, כאשר סדעת נאם בכנסת הוא הדגיש שלא הייתה לו כוונה לחתום על הסכם נפרד עם ישראל על חשבונם של הפלשתינים. בסוף, זה בדיוק מה שהוא עשה, גם אם נחתם הסכם נוסף בסוגייה הפלשתינית.

ההערה השנייה קשורה לעצם הכדאיות לקדם נורמליזציה עם העולם הערבי היום. עם כל הכבוד, העולם הערבי ב 2019 הוא לא בדיוק נכס ומציאה. אנחנו מדברים על נורמליזציה עם מי? עם מדינות רפאים שהתפרקו לרסיסים כמו עיראק, סוריה, לבנון ולוב? עם סודן שהצטרפה לאחרונה למעגל של מלחמות אזרחים עם הפלתו של עומר באשיר?

יש בהחלט ערך וחשיבות ליחסים שלנו עם מצרים, ירדן, סעודיה ומדינות המפרץ. אך לא מדובר ב"עולם הערבי" אלא רק בחלק ממנו. וגם בחלק הזה, המדינות הרלוונטיות לא בדיוק בעמדת כוח. אחרי מלחמת יום כיפור, סעודיה הייתה בעמדת כוח והובילה את חרם הנפט נגד ישראל. היום, סעודיה נמצאת בגירעון תקציבי ענק (בן השאר בגלל הירידה במחירי הנפט ועלות המלחמה בתימן) והיא מרגישה מאוימת בעיקר על ידי איראן. במצרים, אל סיסי משתף פעולה עם ישראל כדי להילחם בתאים הג'יהדיסטים בסיני, והכלכלה המצרית תלויה יותר מתמיד בארה"ב.

כך שאסור לנו להתבלבל לגבי השאלה: מי צריך את מי יותר במזרח התיכון.

2. תגובה להרצאתו של יחיאל לוקובסקי.

בספרי על מדיניות החוץ של ישראל (שאמור לצאת לאור בחודשים הקרובים) יש תת-פרק על אמריקה לטינית שכותרתו "diplomatic salvation from Nazi hideouts" (גאולה דיפלומטית ממקלטים נאציים). הרי ההצבעה של המדינות הלטינו-אמריקאיות הכריעה את הכף לטובת אישור תכנית החלוקה באו"ם בנובמבר 1947, אך חלק מן אותן מדינות גם העניקו מקלט לפושעי מלחמה נאצים.

נשיא ארגנטינה פרון היה מעורב אישית במתן מקלט לנאצים. זאת אומרת שתמיד הייתה אמביוולנטיות ופרדוקס ביחסי ישראל-אמריקה לטינית. והפרדוקס הזה נעשה חריף יותר בשנות ה 70 בגלל הבידוד הדיפלומטי של ישראל בעקבות מלחמת יום כיפור וחרם הנפט.

מיוחסת לנשיא פרנקלין רוזבלט אמירה בוטה על נשיא ניקרגואה דאז סומוזה. רוזבל תמך בסומוזה למרות היותו דיקטטור בשל לחימתו בהשפעה הקומוניסטית ביבשת. כאשר נתמחה על רוזבלט ביקורת בשל תמיכתו בסומוזה, הוא ענה: "Somoza is a son of a bitch, but he's our son of a bitch." ניתן לתרגם את המשפט הזה לגרמנית במילה אחת: Realpolitik.

בשנות ה 70, ישראל נקטה במדיניות של "our son of a bitch" בדרום אמריקה, משום שישראל הייתה מבודדת בעקבות ניתוק היחסים המאסיבי עם מדינות אפריקה. ישראל הגבירה את מכירת הנשק שלה לממשלות האנטי-קומוניסטיות, אשר גם היו לרוב חונטות צבאיות אלימות.

השיא של שיתוף הפעולה הזה היה בשנים 1976-1980 בתקופת ממשל קרטור, משום בקרטור צמצם מאוד ולפעמים אפילו הפסיק את הספקתה נשק לממשלות רודניות כגון זו של ארגנטינה. ישראל הפכה לספק

צבאי מאוד מבוקש בתקופה זו. ואחרי המהפכה באיראן ב 1979, דרום אמריקה הפכה לעוד יותר חשובה לישראל משום ש, עם המהפכה, ישראל איבדה את ספק הנפט העיקרי שלה. מדינות הנפט בדרום אמריקה הפכו לחלופה בעלת ערך.

הייתה ביקורת על ישראל בשל קשריה הצבאים עם החונטות הלטינו אמריקאיות, אך עם הדמוקרטיזציה של היבשת בשנות ה 80 ו ה 90, מדיניות החוץ של ישראל שוחררה בהדרגתיות מדילמה מוסרית.

יחד עם זאת, עליית ממשלות שמאל כמו זו של לולה בברזיל או של קירשנר בארגנטינה יצרו עבור ישראל אתגר חדש בשל הקשרים של ממשלות אלו עם איראן וחיזבללה.

הנוכחות של איראן ושל חיזבללה באמריקה לטינית היא לא סתם נוכחות אלא רשת שלמה. אזור ה Tri-border area בין ארגנטינה, פרגואי וברזיל היא אימפריה כלכלית של חיזבללה, ממש מדינה בתוך המדינה. בעוד ולולה בברזיל וקרישנר בארגנטינה העלימו עין, מחליפיהם בולסונרו (בברזיל) ומאקרי (בארגנטינה) נלחמים בתופעה. זה מן הסתם מסביר גם את הידוק היחסים עם ישראל.

וחשוב גם להזכיר את מי ששילם בחייו על חשיפת הקשרים הענפים בין קריסטינה קירשנר לבין השלטון האיראני: אלברטו ניסמן שנמצא ללא רוח חיים בדירתו יום לפני שהוא היה אמור להעיד בקונגרס על הממצאים שלו (בינואר 2015).

3. תגובה להרצאתו של יובל ריינפלד.

אני לא מזלזל בהישגיו של האיחוד האירופאי. האיחוד האירופאי תרם ותורם תרומה חשובה לשלום וליציבות ביבשת שהולידה שתי מלחמות עולם. לכן זו תהיה טעות בעיניי לפרק את האיחוד בגלל כשלוני הלא מעטים, ולזרוק את התינוק עם מי האמבט. אך אני חולק על האמירה שלפיה האיחוד מהווה "ישות נורמטיבית."

האיחוד האירופאי יוצר השלייה אופטית משום שהוא נס קנטיאני שנולד מתוך פחד הובסיאני. האימה מהלווייתן הולידה את השלום הנצחי: הצרפתים הקימו ב 1951 את הקהילה אירופאית לפחם ולפדה כי הם פחדו מגרמניה, וגרמניה הסכימה לשתף פעולה כי היא פחדה מברית המועצות. וכאשר הצרפתים הושפלו ע"י ארה"ב לאחר ההרפתקה שלהם עם ישראל ועם בריטניה בתעלת סואץ ב 1956 הם החליטו לבנות מחדש את עצמאותם הדיפלומטית תוך מינוף הפרויקט האירופאי.

ביום שבו צרפת הודיעה על נסיגתה מסואץ, קנצלר גרמניה Konrad Adenauer היה במשרדו של שר החוץ הצרפתי Christian Pineau. "אירופה תהיה נקמתכם" אמר אדנאור לפניו. הכוונה הייתה שרק באמצעות שילוב כוחות יכלו האירופאים להיגמל מן התלות שלהם בארה"ב.

וכאשר גרמניה התאחדה ב 1991, הצרפתים נכנסו לפאניקה. כפי שנהג לומר הסופר הצרפתי François Mauriac: "אני כל כך אוהב את גרמניה שאני מעדיף שתיים." הנשיא הצרפתי פרנסואה מיטראן יזם את רעיון המטבע המשותף כדי לשעבד את העוצמה הפיננסית הגרמנית למנגנון אירופאי משותף. ב 1951, הצרפתים קשרו את הגולבר הגרמני באמצעות פחם ופלדה וב 1991 באמצעות מטבע משותף.

חשוב לזכור באילו נסיבות האיחוד האירופאי נולד, אך חשוב לא פחות להבין איך מדינות אירופה מיישמות בפועל את הנורמות שלהן.

צרפת ממשיכה את השלטון הניו-קולוניאלי שלה באפריקה. יש לה בסיסים צבאים ברחבי היבשת והיא מדפיסה עד היום את המטבע של המדינות הפרנקופוניות: ה Franc CFA. כאשר נשיא חוף השנהב הלאומני והלעומתי Laurent Gbagbo התבצר בבונקר שלו אחרי הבחירות של 2011 הצבא הצרפתי הוציא אותו משם בכוח. באותה שנה, הצבא הצרפתי הפציץ את קדאפי כדי להבטיח את המשך הספקת הנפט מלוב לאירופה. לעומת זאת, הם לא נגעו בבאשר אסד למרות אכזריותו.

ועוד לא דברנו על הנורמות האירופאיות כביכול כלפי רוסיה. יש אפילו מילה בגרמנית לקשרים ההדוקים עם רוסיה: Russland Versteher - מי שמבין את רוסיה. יש הרבה מבינים כאלו במפלגה הסוציאל-דמוקרטית (ה SPD), כולל הקנצלר לשעבר Gerhard Ströder שעומד בראש הקונסורציום שבונה את ה Nordstream, צינור הגז בין רוסיה לבין גרמניה. מצד אחד מדברים גבוה על סולידריות אנרגטית ועל צמצום התלות ברוסיה, ומצד שני כל אחד דואג לעצמו- ובמקרה של שרודר לכיסו.

לכן אני מציע להבדיל בין הנורמות המוצהרות לבין המדיניות בפועל. הפער הזה משתקף גם בעמדת הנציבות האירופאית ובפסקי הדין של בית הדין האירופאי לצדק בסוגיית שטחים כבושים ושטחים שנויים במחלוקת.

אכן עולה מפסק הדין "בריטה" ומהודעת הנציבות ב 2013 כי תכנית "הורייזון 2020" לא תחול על רמת הגולן, על יהודה ושומרון, על מזרח ירושלים ועל רצועת עזה (כן, אפילו על רצועת עזה משום מה) שהאיחוד שולל כל לגיטימיות וכל חוקיות לריבונות ו/או לשליטה ישראלית מעבר לקו הירוק.

אולם הגדה המערבית ורצועת עזה לא יכולים להיות מוגדרים כשטחים כבושים משום שלא היה להם ריבון חוקי ומוכר בין 1949 לבין 1967. רק בריטניה ופקיסטן הכירו בסיפוח הגדה המערבית על ידי ירדן ב 1950. הקו הירוק מעולם לא היה ומעולם לא היה אמור להיות גבול בינלאומי, והוא הוגדר כקו הפסקת אש זמני בהסכמי רודוס של 1949. החלטת 242 של מועצת הביטחון אינה דורשת מישראל נסיגה לקו זה במסגרת של הסכמי שלום.

לא רק שהקדשת הקו הירוק אינה מוצדקת מבחינה משפטית אלא שהיא גם יוצרת מצבים אבסורדים. הדבר בולט ממיוחד לגבי האוניברסיטה העברית, אשר נמצאת בתוך מובלעת שמוקפת מאותו קו ירוק. מאז 1967, הקמפוס של האוניברסיטה העברית התרחב מעבר למובלעת הזו. המעונות, למשל, מחוץ למובלעת. לפי הנורמות כביכול של האיחוד האירופי, זה בלתי חוקי לישון במעונות האלו, שלא לדבר על המרצים שגרים בגבעה הצרפתית.

האיחוד האירופאי הרבה יותר סלחני כלפי ההתנחלויות וקיר ההפרדה של מרוקו במעבר סהרה, שמעמדו המשפטי דומה לזה של הגדה המערבית משום שחוקיות הריבונות הספרדית במערב סהרה לפני 1975 הייתה מוטלת בספק. אך האיחוד יותר סלחני גם לגבי שטח שהוא כבוש לכל הדעות, ועוד בתוך האיחוד האירופאי: צפון קפריסין. חברות אירופאיות רבות ממשיכות לפעול בשטח כבוש זה, בתוך האיחוד האירופאי, ללא מגבלות של הנציבות האירופאית וללא פסקי דין של בית הדין האירופאי לצדק.

איך אפשר לדבר על נורמות או על "ישות נורמטיבית" עם כאלו סטנדרטים כפולים?

אני אסיים עם הצעה ידידותית ליוזב, הצעה ממי שנולד וגדל באירופה: תהיה קצת יותר ציני, בדיוק כמו האירופאים עצמם, אם אתה רוצה להבין אותם. תזכור את המשפט של ראש ממשלת איטליה לשעבר ג'וליו אנדראוטי: **"כאשר אתה חושב דברים רעים על אחרים אתה אומנם חוטא, אך אתה גם בדרך כלל צודק."**

4. תגובה להרצאתו של ירון סלמן.

כמו באמריקה לטינית, גם באפריקה יש נוכחות נרחבת של איראן וחזבללה, ובשתי היבשות מתנהלת מן proxy war בין ישראל לבין איראן. בנוסף, יש ברחבי אפריקה נוכחות ג'יהדיסטיות קטלניות, הכוללת את Al Shabab בסומליה, את AQIM (al-Qaida in the Islamic Maghreb) באזור הסהל, ואת Boko Haram בניגריה.

האיום ג'יהדיסטי הוא הסיבה העיקרית לשיתוף הפעולה בין ישראל לבין מדינות כמו קניה, אתיופיה, צ'אד, מאלי וניגריה. זאת אומרת שלא מדובר רק במזרח אפריקה, ולכן לא מובן לי הדגש שלך ירון על מזרח אפריקה דווקא.

אני גם חולק על הטענה שהמניע העיקרי של ישראל באפריקה הוא שינוי דפוסי ההצבעה באו"ם. אני לא אומר שזה לא שיקול, אך אני טוען שהשיקול הזה שולי. הרי הרוב האוטומטי בעצרת הכללית כה רחב, שהמענות של שלוש או ארבע מדינות אפריקה לא תשנה כלום. וחוף וזה, לאף אחד לא אכפת באמת מההצבעות בעצרת הכללית משום שהן רק בגדר של הצהרות ושהן אינן מחייבות.

עיקר המניע של ישראל לטענתי הוא ניצול הערך המוסף של ישראל במלחמה בטרור ושיתוף פעולה עם מדינות אפריקה שהן מאוימות על ידי הטרור האסלאמי. עצם העובדה שמדינות מוסלמיות כמו צ'אד ומאלי חידשו אתנו יחסים דיפלומטים למרות היעדר פתרון או התקדמות בסוגיה הפלשתינית היא הישג דיפלומטי כשלעצמו.

כאשר חיל האוויר הצרפתי הפציץ את הכוחות בג'יהדיסטים במאלי ב 2013 נשיא מאלי מחה על כך שמדינות ערב (בראש ובראשונה נשיא מצרים דאז מורסי) גינו את צרפת אך לא הג'יהדיסטים שאיימו על שלטונם. וזו מהות היחסים בין ישראל לבין מדינות אפריקה היום: הן יודעות בדיוק מה ומי באמת מאיים עליהן, והן רואות בישראל שותף טבעי.

הטינה ההיסטורית העמוקה שהאפריקאים רוחשים לערבים בשל הזיכרון של הסחר בעבדים שהערבים ניהלו באפריקה במשך מאות שנים, היא עוד גורם לאהדה כלפי ישראל, כמו גם השפעת הנצרות, במיוחד הנצרות האוונגליסטית, שהיא גם תורמת לקרבת הלבבות עם ישראל. גם את זה חשוב להזכיר.